

УДК 346.91

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.32.149519>

А. В. Сливінська, студентка 2 року навчання ОР Магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Юридичний факультет
вул. Володимирська, 60, Київ, 01601, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Статтю присвячено проблемним аспектам спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств. Визначено правову природу рішення загальних зборів товариства як предмету оскарження, досліджено коло суб'єктів та строки оскарження рішення загальних зборів. Проаналізовано окремі підстави визнання недійсними рішень загальних зборів товариств, виявлено недоліки їх законодавчого регулювання та особливості практичного застосування господарськими судами.

Ключові слова: рішення загальних зборів товариства, корпоративні спори, корпоративні права, недійсність рішення, загальні збори.

Постановка проблеми. Функціонування загальних зборів як вищого органу управління господарським товариством впливає не лише на здійснення діяльності такого товариства в цілому, а і на можливості реалізації корпоративних прав окремих його учасників. Саме тому в разі порушення корпоративного права учасника особливе значення серед способів захисту відводиться визнанню недійсними рішень загальних зборів господарського товариства. Як свідчить практика, такий спосіб захисту є найбільш поширеним у корпоративних спорах, проте його правове регулювання досі залишається недосконалим і породжує дискусії серед науковців та практиків, що обумовлює актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання захисту корпоративних прав, в тому числі шляхом визнання недійсними рішень загальних зборів, досліджували у своїх працях Н. С. Глусь, О. В. Щербина, О. М. Вінник, Н. А. Сліпенчук, І. В. Лукач, Ю. М. Жорнокуй, А. В. Сороченко та ін. Однак проблематика визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств, попри її актуальність на практиці, залишається недостатньо дослідженою в науці та розкривається здебільшого не як самостійний об'єкт дослідження, а в комплексі з іншими аспектами корпоративного права та корпоративних спорів.

Метою цієї статті є аналіз особливостей спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств, виявлення недоліків їх правового регулювання та окремих проблем практичного застосування.

Виклад основного матеріалу. Предметом оскарження в цій категорії спорів виступає рішення загальних зборів, щодо розуміння правової природи якого у науковій літературі склалося два основні підходи: як індивідуального акту та як правочину. Зокрема представники теорії правочину, наприклад Н. В. Козлова, наполягають на тому, що корпоративні акти, до яких відносяться і рішення за-

гальних зборів, слід вважати багатостороннім цивільно-правовим корпоративним правочином [1, с. 55]. Слід відзначити, що за кордоном не лише в теорії, а і на законодавчому рівні в деяких країнах питання недійсності рішень загальних зборів врегульовано таким чином, що дозволяє говорити про впровадження теорії правочину. Наприклад, у Німеччині Закон «Про акціонерні товариства» поділяє рішення загальних зборів на нікчемні та оспорювані [2].

Проте як у вітчизняній теорії, так і в судовій практиці концепція розуміння рішення загальних зборів як правочину не знайшла підтримки і усталеним є підхід віднесення його до індивідуальних актів. Постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» (далі – Постанова № 4) було закріплено у п. 2.12, що рішення загальних зборів учасників (акціонерів, членів) та інших органів юридичної особи не є правочинами у розумінні статті 202 ЦК України. Зазначені рішення є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин [3].

В контексті аналізу рішення загальних зборів як предмету оскарження слід звернути увагу, що законодавством та судовою практикою не передбачено можливості звертатися до суду з вимогою про визнання такого рішення дійсним. Це обумовлюється тим, що як зазначено у п. 2.11 Постанови № 4, закон виходить з презумпції легітимності рішень органів управління юридичної особи, тобто зазначені рішення вважаються такими, що відповідають закону, якщо судом не буде встановлено інше. Вимоги про визнання рішень загальних зборів або інших органів дійсними задоволенню не підлягають [3]. Така позиція є виправданою, так як покликана забезпечувати стабільність діяльності та управління юридичної особи, не нівелюючи юридичну силу рішень загальних зборів.

Іншим суттєвим аспектом, що потребує значної уваги, є розмежування рішення та протоколу загальних зборів. Постановою № 4 було закріплено усталений підхід, що у судовому порядку недійсним може бути визнано рішення загальних зборів учасників (акціонерів, членів) юридичної особи, а не протокол загальних зборів. Протокол є документом, який фіксує факт прийняття рішення загальними зборами, і не є актом за змістом статті 20 ГК України (п. 2.8) [3]. Отже, протокол є лише формою рішення загальних зборів і не може бути оскаржений. При цьому, як свідчить судова практика, у разі пред'явлення позивачем вимоги про визнання недійсним протоколу загальних зборів, спір по суті та обґрунтування позовних вимог уже не розглядаються. Наприклад, у постанові від 30.01.2017 у справі № 911/750/16 Київський апеляційний господарський суд зазначив, що враховуючи те, що позивачем заявлено вимогу про визнання саме протоколу загальних зборів недійсним, у задоволенні позову у цій частині слід відмовити з огляду на невірність обраного позивачем способу захисту порушеного права. Разом з тим, суд першої інстанції дійшовши висновку про неналежність обраного позивачем способу захисту, розглянув вказану вимогу по суті та відмовив у її задоволенні з огляду на недоведеність позивачем порушення порядку повідомлення його про час, місце та порядок денний зборів. Проте, відмова у задоволенні вказаної вимоги з огляду на невірність обраного позивачем способу захисту виключає можливість

статусу учасника господарського товариства і корпоративних прав станом на дату прийняття рішення загальних зборів. Позов може пред'явити і учасник, який вибув зі складу юридичної особи, але лише за умови, що оскаржуване рішення було прийнято до моменту його виходу; 2) доведення учасником порушення його корпоративного права оскаржуваним рішенням загальних зборів.

Окрім того, в разі обґрунтування учасником порушення його корпоративного права суд не може керуватися розміром частки такого учасника. З цього приводу судами уже сформована єдина правова позиція. Згідно з п. 2.16 Постанови № 4, позивачеві не може бути відмовлено у задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосів для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами учасників (акціонерів, членів) рішень, оскільки вплив учасника (акціонера, члена) на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням [3]. Зазначене правило підтверджується і правовими позиціями Верховного Суду, наприклад, у постанові від 24.07.2018 у справі № 927/890/16 суд погодився з твердженням суду апеляційної інстанції про те, що право учасника на участь у загальних зборах учасників товариства не обмежується голосуванням, оскільки голосуванню передують обговорення з усіма присутніми учасниками питань порядку денного, внесення обґрунтованих пропозицій, що за певних обставин може істотно вплинути на загальний хід голосування [8]. Такий підхід має надзвичайно істотне та актуальне значення для сучасної практики розгляду спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств, оскільки часто такі позови пред'являються саме міноритарними акціонерами, можливості яких впливати на управління юридичною особою вкрай обмежені та їх корпоративні права в більшості випадків потребують судового захисту.

Відповідачем у спорах про визнання недійсним рішення загальних зборів та інших керівних органів юридичної особи виступає сама юридична особа [3]. З огляду на це, неможливим є пред'явлення таких позовів до органу управління господарського товариства (загальних зборів).

Щодо визначення кола суб'єктів, що мають право на оскарження рішення загальних зборів господарського товариства, в науці немає одностайності. Наприклад, І. В. Спасибо-Фатеева вважає, що необхідно обмежити коло таких осіб лише випадками, коли акціонер не брав участі у голосуванні або голосував проти такого рішення, і його права і (або) законні інтереси, таким чином, були порушені [9, с. 23]. Тоді як О. В. Щербина зазначає, що таке обмеження є недоцільним, оскільки у певних випадках порушення прав (інтересів) акціонера не залежить від того, чи брав він участь у голосуванні, голосував «за» чи «проти» прийнятого рішення [10, с. 93].

Аналізуючи наведені позиції вчених, необхідно відзначити, що задля уникнення зловживань учасниками правом на оскарження рішення загальних зборів та забезпечення стабільності в діяльності юридичної особи, дотримання певних обмежень щодо реалізації таких прав на оскарження є цілком обґрунтованим та доцільним. Наприклад, українською судовою практикою вироблено слушний підхід, що в разі належного повідомлення учасника про скликання загальних зборів, його неявка та неучасть у голосуванні не може бути підставою для визнання недійсним рішення загальних зборів. Так, Верховний Суд у постанові від 16.05.2018

звернення за захистом своїх корпоративних прав, при цьому не створюючи перешкод для зловживань таким правом і загроз нормальному функціонуванню господарського товариства.

Проблемні аспекти наявні і щодо визначення юрисдикції спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств. На перший погляд, законодавством чітко передбачено у п. 3 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України, що справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, підвідомчі належать до юрисдикції господарських судів, крім трудових спорів [5, ст. 20]. Встановлено також виключну підсудність для таких спорів: за правилом ч. 6 ст. 30 ГПК України вони розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи [5, ст. 30]. Однак в окремих випадках виникають складнощі розмежування корпоративних спорів з іншими, непідвідомчими господарським судам, категоріями спорів, зокрема з трудовими.

В світлі цієї проблеми актуальними є спори про визнання недійсним рішення загальних зборів, яким призначено або звільнено члена органу управління юридичної особи, який одночасно є її учасником. В такому випадку спостерігається поєднання корпоративних відносин щодо управління діяльністю товариства та трудових відносин, зокрема їх виникнення чи припинення, з окремим учасником товариства. Слушною з цього приводу є позиція І. В. Лукач, яка пропонує при розмежуванні господарських і трудових відносин першочергово визначати мету розгляду спору. Якщо мета – встановлення факту трудових відносин, то це категорія трудових спорів і справу має розглядати загальний суд, якщо метою є вирішення господарського спору, а факт трудових відносин використовується лише як засіб доказування, то спір є господарським, а справу має бути розглянуто у господарському суді [15, с. 274]. Окрім того, аналізуючи проблему визнання недійсними рішень зборів товариства та наказу, який було видано за результатами проведення зборів про призначення директора товариства, І. В. Лукач вважає, що ці спори мають розглядатися в господарському суді, адже в такому разі трудовий спір має причинно-наслідковий зв'язок з корпоративним спором про правомочність зборів товариства [15, с. 275]. Такий підхід до розмежування корпоративних та трудових спорів через визначення їх мети та причинно-наслідкового зв'язку видається найбільш логічним і виправданим для застосування.

Однією з найбільш суттєвих проблем правового регулювання визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств є відсутність в законодавстві переліку підстав недійсності таких рішень. Це є значною прогалиною національного законодавства, особливо враховуючи поширення такої категорії корпоративних спорів на практиці та необхідності забезпечення ефективного захисту корпоративних прав учасників товариств і правової визначеності загалом. З огляду на це, єдиним орієнтиром наразі залишається напрацьована судовою практикою та положення Постанови № 4.

Перш за все, як уже було неодноразово підкреслено, для можливості застосування учасником товариства такого способу захисту, як визнання недійсним рішення загальних зборів, обов'язковою умовою є настання факту порушення його корпоративних прав таким рішенням. Щодо інших підстав, то їх перелік можна віднайти в п.п. 2.12, 2.13 Постанови № 4. Зокрема такими підставами можуть

говорити про те, що такі способи повідомлення можуть визнаватися належними лише у разі, якщо вони передбачені статутом. Наприклад, ч. 4 ст. 32 Закону Про ТОВ та ТДВ закріплено загальне правило, що повідомлення надсилається поштовим відправленням з описом вкладення, однак статутом товариства може бути встановлений інший спосіб повідомлення [17, ст. 32]. Проте застосування інших способів, аніж поштове відправлення з описом вкладення, може зумовити значну кількість проблем при доведенні змісту та усіх необхідних елементів такого повідомлення.

Окремої уваги заслуговує і відсутність кворуму для прийняття рішення загальних зборів, що є безумовною підставою для визнання такого рішення недійсним. Прикладом може служити постанова Верховного Суду від 21.03.2018 у справі № 927/524/17. В цій справі рішенням загальних зборів було виключено позивача з часткою у статутному капіталі 50% зі складу учасників товариства без його повідомлення та за відсутності кворуму. Суд вказав, що наведена обставина свідчить про те, що прийняття загальними зборами рішень відбувалося за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення, що є безумовною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів у зв'язку з прямою вказівкою закону [18].

Висновки. Визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств є ефективним і одним із найбільш поширених способів захисту корпоративних прав їх учасників, однак його законодавче регулювання потребує численних удосконалень. Зокрема, безспірною є необхідність внесення до законодавства переліку підстав для визнання недійсними рішень загальних зборів. Пропонується також визначити в законодавстві коло суб'єктів, які мають право на оскарження таких рішень, із зазначенням умов реалізації цього права; встановити для учасників (акціонерів) акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю єдиний строк оскарження рішень загальних зборів – три місяці. Основою для вдосконалення правового регулювання даної категорії корпоративних спорів мають стати напрацювання сформованої судової практики.

Список літератури

1. Козлова Н. В. Гражданско-правовой статус органов юридического лица. Хозяйство и право. 2004. № 8. С. 53-56.
2. German Stock Corporation Act (Aktiengesetz). English translation as at May 10, 2016. URL: <http://www.nortonrosefulbright.com/files/german-stock-corporation-act-147035.pdf> (дата звернення: 17.11.2018).
3. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25.02.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення: 18.11.2018).
4. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 30.01.2017 у справі № 911/750/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64467865> (дата звернення: 18.11.2018).
5. Господарський процесуальний кодекс України в редакції від 28.08.2018. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.
6. Про акціонерні товариства: Закон України в редакції від 01.10.2018. Відомості Вер-

A. V. Slyvinska, Student 2 years of Study «Master»
Taras Shevchenko National University of Kyiv
The Faculty of Law
Volodymyrska Street, 60, Kyiv, 01601, Ukraine

PROBLEMS OF THE INVALIDATION OF RESOLUTIONS OF THE GENERAL MEETINGS

Summary

The article addresses the problematic issues of the disputes on invalidation of resolutions of the general meetings. The legal nature of the resolutions of general meetings, their procedural peculiarities as a subject of the appeal in such disputes have been researched into. The scientific approaches and the legal regulation of the subjects and period for appeal of the resolutions have been analyzed as well as possible changes to legislation regarding these issues identified. Attention is focused on the application by economic courts of such method of protecting corporate rights as invalidation of resolutions of general meetings.

Key words: resolution of the general meeting, corporate disputes, corporate rights, the invalidity decision, a general meeting.